

CENGİZ DAĞCI'NIN ONLAR DA İNSANDI ROMANI

FATİH ARSLAN

Edebiyat sahasında gurbet teması sıkça işlenen bir mevzu... Ancak bu insanî husus Cengiz Dağcı'nın romanlarında daha ulvî bir mefkûre durumuna gelir. Hatta tek yaşama gayesi hâlini alır diyebiliriz.

1920 yılında tam bir Türk yurdu olan Kırım'da doğan yazar, hayatının özellikle 1928-1931 yılları arasında derin zulüm ve buhranlarla karşı karşıya gelir. Zira bu yıllar Stalin'in sözde kendisine muhalif insanları yok ettiği ya da asimile politikasına başvurduğu bir dönemdir. Garip bir tesadüftür ki ileride dünya edebiyatının nev'i şahsına münhasır sanatçılarından biri olacak Aytmatov da benzer bir zulümle karşı karşıya kalır. Her iki yazarın da yakın akrabaları sürgüne maruz kalır. Cengiz Aytmatov babası ve amcalarını (Törekul Aytmatov, Resulbeg ve Alemkul) bu emsali görülmemiş politikaya kurban eder. Sovyet okullarında yetişmesinden dolayı Stalin'e karşı olan nefretini söyleme ve ifade etme fırsatını yakalayamamış ancak yıllar sonra rejimin yıkılmasının ardından 1992 yılında bir gazeteye verdiği demeçte gerçek duygularını şu ifadelerle aktarır:

"Belli ki bize hiç hata yapamayacağı öğretilen parti, bazı noktalarda yanılmıştı. Partinin de yanılabilceğini anlamış olmam, benim için büyük bir şoktu. Bununla beraber halk, devlet otoritesine kayıtsız şartsız itaat etmek üzere eğitildiği için savaş yıllarında uyanan şüpheler sonra ortadan kalkmıştır."¹

Aytmatov'un estetiğine bu karşı duyguların yansımaları daha çok sembolik olmuştur. Ancak rejimin yıkılmasından sonra yayımlanan 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' isimli hikâyeye komünizmin ve onun bir nevi kalesi görünümünde olan Sovyet gizli teşkilâtı KGB'nin çirkin yüzünün açık bir ifadesidir.²

Cengiz Dağcı'da bu zulüm biraz daha acı olmuştur. Zira o sadece yakın akrabalarını değil bütün halkını sonu bilinmez bir göçe göndermiştir. Yıllardır süren asimilasyon neticesinde büyük kısmı yok edilen bir o kadarının da yurdundan

1 Beşir Ayvazoğlu, 'Turan Ülkesinin Büyük Yazarı Cengiz Aytmatov Anlatıyor', *Türkiye Gaz.*, 12 Mayıs 1992, s.8.

2 Fatih Arslan, *Cengiz Aytmatov'un Hayatı ve Hikâyelerinin Tema Ağırıklı İncelemesi* (Basılmamış Lisans Tezi), Elazığ, 1992, s.62.

uzakta olduğu Kırım halkının haklı davasının dünya gündemine gelmesinde lider şahsiyetlerden biridir. Cengiz Dağcı...

Yazarın hayatı da çektiği sıkıntılara paralellik gösterir. II. Dünya Savaşı'nda uzun süre Almanlara karşı savaşır. Daha sonra esir düşer ve Almanların kurduğu 'Hür Türkistan Ordusu'nda Ruslara karşı savaşır. Stalingrad bozgunu sırasında ayağından yaralanıp Polonya'ya giden Dağcı, orada tanıştığı hemşireyle evlenip önce İtalya'ya oradanda Londra'ya giderek yerleşir.

Roman estetiğini Kırım insanının ezilişi üzerine bina eden yazar romanın her şeyi kabullenen mütevazı kimliğini en detayına kadar kullanır. 1956 yılında romanları yayımlanmaya başlar. Sırayla *Korkunç Yıllar* (1956), *Yurdunu Kaybeden Adam* (1957), *Onlar da İnsandı* (1958), *Ölüm ve Korku Günleri* (1962), *O Topraklar Bizimdi* (1966), *Kolhozda Hayat* (1966), *Dönüş* (1968), *Genç Timuçin* (1969), *Badem Dalına Asılı Bebekler* (1970), *Üşüyen Sokak* (1972), *Yansılar I-II-III*, *Anneme Mektuplar*, *Benim Gibi Biri*, *Yoldaşlar* yayımlandı.⁴

1956 yılında ilk olarak yayımlanan *Onlar da İnsandı* romanı yazarın sanat anlayışının ilk izlerini taşır. Romanın belli mesajlar vermesini isteyen yazar bu sebeple tezli roman sayılabilecek tarzını bol 'olaylı ve geleneksel bir roman stiline açık ve düz bir anlatımla' temelini kurar.⁵

Yazar âdeta gözlemciliğin ve yaşanmışlığın bütün müşahhas ifadelerini anlatma çabası içindedir. Bu sebeple karakter seçiminden mekânın ve zamanın tespitine kadar her bölümde yazarın olaya müdahale mercü durumundadır ki bu tutuma daha çok klâsik romanlarda rastlamaktayız.

Kendini ve sanatını Kırım insanının çektiği cefayı nakletmeye vakfeden yazarın bu tutumunu *Onlar da İnsandı*, da görebiliyoruz. Gerçek bir olayı nakleden sanatçı Yaşar Nabi'ye yazdığı bir mektupta bu fikri ispatlar nitelikte cümleler sarf etmektedir:

"Elhamdülillah Türküm, Müslümanım ve bu notlarımda yazdıklarımın hepsinin de hakikat olduğuna yemin ederim."⁶

Vak'a yazarın da doğduğu yer olan Kızıltaş köyünde geçer. Öncelikle köyü ve köy halkının toprağa bağlılığını aktaran yazar böylece romanda toprak için yapılan mücadelenin kutsallığını ispatlamaya zemin hazırlamış olur:

"Geçitten esen hoş serinliği içine doldurmak ister gibi, gömleğinin düğmelerini çözdü; kahverengi, kuzu derisi kalpağını arkaya attı. Solda

3 Osman Türkay, "Dış Türklere İlgisizlik ve Cengiz Dağcı", *Türkiye Gaz.*, 25 Kasım 1990.

4 *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yay., C.2, s.181, 1972.

5 Mustafa Köker, "Cengiz Dağcı ile Bir Yaz Günü", *Millî Kültür*, S.89, Ekim 1991.

6 İsa Kocakaplan, *Cengiz Dağcı'nın Dört Romanı*, s.7, Ankara 1992.

yükselen dağların sırtındaki yaylalara, Ayı Dağı'nın eteklerine Karadeniz'in sessiz yalılarına bir göz attı. İçinin bütün duygularını dile getirmek ister gibi: Mübarek topraklar, mübarek topraklar, dedi." (s.6)

"Toprak görmek istiyor, binlerce yıldan beri bu toprağı görerek, toprağı basarak, elleriyle toprağı tutarak yaşıyorlardı." (s.14)

"Toprak onları kırıp eziyor, onlara binbir türlü meşakkatler çektiriyor, onları öldürüyor, ama onlar gene de herşeyden çok, kendilerinden çok toprağı seviyorlardı. Onları bu topraktan ayıran hiçbir kuvvet yoktu. Bin yıldan beri yaşayageldikleri bu toprakta yaşayacaklardı; yıpranmış, yorgun vücutlarını bu toprakların altına gömecek ancak o zaman canlarını göğe, göğün sükût ve rahatına teslim edecektiler." (s.14)

Bu ve benzeri ifadeler roman boyunca rastlarız. Yazar sürekli toprağı, onun millî olma niteliğini, kutsallığını, adaletini, varlık sebebi olduğunu... tekrar eder. Aslında bu acemice bir davranıştır. Zira bu cümlelerin sıklıkla tekrarı ileride romanın akışına hizmet edecek şekle gelir. Yazar böylece zamanı ve temayı serbest bırakmak yerine onu bir satranç ustası gibi - tavla ustası dense daha uygun olur- mantıkî kararlılıkla yerleştirme yolunu seçer ki bu da modern roman teknikleri açısından basit bir kurgudur.

Kendi hâlinde ve toprakla haşır neşir bir tarzda devam eden hayat, yeni bir kavram ve onun beraberinde getirdiğı sosyal etkilerle değişime uğrar. Bu onarılmaz değişimi yapacak olan komünizmdir.

Köy halkı tam olarak ne manaya geldiğini bilmediğı bu kelime karşısında kendince farklı ifadeler kullanır:

"Komolizma da insana türlü türlü duyuruyordu. Sağdan soldan kulaklarına: 'Rusya'da köylülerin elinden topraklar alınıyormuş' diye haber geliyor, ama bunun yalan olduğuna hiç şüphe etmiyorlardı. Çünkü alınan, verilen topraklar kimbilir nasıldılar; ata toprağı ise öyle kolay kolay ne alınır, ne verilirdi." (s.61)

Artık onların inandığı ve mantıklarına sığdıramadıkları komünizmin toprak politikası bir realite olarak karşılındadır. Bir tarafa yıllardır savundukları ve uğruna kan akıttıkları vatan toprakları diğer yandan ne idüğünü ve nasılını bilmedikleri bir sistem... Bir keşmekeşe düşen halk artık geçmişinden de utanç duymaya başlar:

"Babam girdi düşüme, anamlâ. İki de kan ağladı sabaha kadar gözlerinden dökülen kanlarla, babamın bembeyaz sakalı kıpkırmızı oldu. Anamda saçlarını yolarak kafasını toprağı vuruyorlardı. İki birden: 'hayırsız evlatlar!' diye bağıyorlardı. 'Bu pis insanları ata toprağına aldın, hayırsız evlatlar!' diye bağıp saçlarını yoluyorlardı." (s.92)

Öncelikle halkı bilmediği bir rejim hakkında farklı söylentilerle rahatsız eden yönetim artık plânladığı toprağı elde etme fikrini gerçekleştirme safhasına sokar. Bunu da köye gönderdiği İvan ve Kala Mala ismindeki Ruslarla gerçekleştirmeye yönelir:

"Ah, ah! Bunlar İvan'la, Kala Mala'nın toprağına ayak bastıkları günden başlamıştı. Cenabetler gelmişler, kendileriyle beraber komolizma şeytanlarını da getirmişlerdi..."

İvan bu köye girdi gireli köyün havası hava değildi, suyu su değil, insanları insan değildi. Herşey değişiyordu; hayvanlar, insanlar, yollar, tarlalar. Toprak da gök de başka oluyordu." (s.196)

Aslında romanın gidişini ve temasını tespit etmek için romanda kullanılan bazı anahtar cümleleri söylemek iktifa eder. Zira yazar tezli roman olmanın avantajını kullanmış mesajını sembollerle ya da allegorilerle anlatmak yerine açık bir şekilde ifade etmiştir: Bu nedenle romana ince bir işçilikle bakmaya ve de anahtar ifadeler aramaya gerek yok. Aşağıdaki cümleler de bunun en iyi ispatı niteliğinde:

"Neden korkacaktı? Türk yurdunda doğmuştu. Kırım'ın güneşinde büyümüştü. Damarlarında ateş gibi sıcak, kırmızı Türk kanı akıyor muydu? Nice nice saltanatlar gelip geçmişlerdi. Nice zalimler bu memleketi bu toprağı kemirmişler, kanlara bulamışlardı. Fakat dinden, haktan, namustan doğan bu Türk milletinin ruhunu hiç kimse vahşikara, kuvvet kıramamıştı; Ruz komolizması da kıramazdı." (s.200)

"...Fakat İvan, İvan'dı. Yüzyıllar boyu İvan olagelmişti. İvan'dı İvan olup gidecekti. Yüzyıllar onu değiştiremediği gibi Bekir'de merhamet dolu kalbi de değiştiremezdi." (s.221)

Köyde başlayan hızlı kolhozlaşma (Devlet çiftlikleri) köyün Rus askerleri tarafından işgaline kadar devam eder:

"Evet Onlar da insandır... Pavlenko'lar, İvan'lar, Kostüyük'ler, Vasil Dimitroviç'ler, Stepan'lar belki bunu gülünç görecekler; ama nasıl görürlerse görsünler, ben eserimi tekrar sakın bir dua ile bitirmek istiyorum.

Romanımı kapatırken 'Tanrım' diyorum, onlar da insan acı onlara. Kendileri gibi, başkalarının da insan olduklarına inandır onları.

Ötekiler, o hayvan gibi sürülüp götürülenler... Onlar da insandı." (s.478)

Bu gün itibarıyla Sovyet rejimi ortadan kalktı. Fakat Kırım Türkleri hâlâ ana yurtlarına dönemediler. Çileleri ve sürgün millet olma vasıfları hâlâ devam ediyor. Cengiz Dağcı bütün ısrarlara rağmen Türkiye'ye gelmeyi reddediyor. Belki de Londra dışında gidebileceği tek yer var: Kırım. Kim bilir...